

รายการ ร้อยเรื่อง...เมืองไทย

สถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา และสำนักวิชาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถนนอุทองใน เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทร. 0 2244 2067-8

เรื่อง ไปรษณีย์และดวงตราไปรษณียากรของไทย

ผู้เรียบเรียง นางสาวปรียวรรณ สุวรรณสุนย์ วิทยากรชำนาญการพิเศษ
กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ

ออกอากาศ ธันวาคม 2561

จุดเริ่มต้นของการสื่อสารในสมัยก่อนเกิดจากการสร้างเส้นทางคมนาคมและเส้นทางการค้า โดยมีการติดต่อและส่งข่าวสารถึงกันอย่างง่ายผ่านทางพ่อค้า ไซ้ม้าเร็ว จนถึงจัดตั้งคนเร็วไว้ตามเมืองสำคัญ ในปลายสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เริ่มมีมิชชันนารีจากประเทศต่าง ๆ เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศไทย จึงมีการส่งจดหมายของพวกมิชชันนารีฝากไปกับเรือสินค้าเพื่อส่งข่าวไปยังประเทศตนเอง กระทั่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงสถาปนาราชไมตรีกับประเทศอังกฤษตามสนธิสัญญาบาวริง และอังกฤษได้จัดตั้งสถานกงสุลอังกฤษขึ้น เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2399 โดยสถานกงสุลดังกล่าวได้รับพระบรมราชานุญาตให้เปิดเป็นที่ทำการไปรษณีย์ ใน พ.ศ. 2418 ทำหน้าที่การรับฝากจดหมายหรือหนังสือจากประเทศไทยไปยังที่ทำการไปรษณีย์ที่ประเทศสิงคโปร์เพื่อส่งไปยังจุดหมายปลายทาง โดยใช้ตราไปรษณีย์ซึ่งนำมาจากประเทศสิงคโปร์ พิมพ์อักษรคำว่า “B” ลงบนตราไปรษณียากรนั้น แทนคำว่า “Bangkok” ผนึกทับบนจดหมายหรือหนังสือเพื่อฝากส่งไปกับเรือพาณิชย์ ทั้งนี้ เนื่องจากขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีกิจการไปรษณีย์เป็นของตนเอง

ต่อมาใน พ.ศ. 2418 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชร่วมกับพระสหาย จัดพิมพ์ข่าวหนังสือพิมพ์รายวันมีชื่อว่า “COURT” หรือภาษาไทยเรียกว่า “ข่าวราชการ” ซึ่งปรากฏว่ามีผู้ให้ความสนใจมาก จึงทำให้ต้องมีคนเดินส่งหนังสือพิมพ์แก่สมาชิกทุกเช้า ดังนั้น พระองค์จึงได้ทรงจัดพิมพ์ “ตัวแสดมภ์” เพื่อใช้เป็นค่าบริการส่งหนังสือพิมพ์ราคาดวงละ 1 อัฐ สำหรับติดผนึกลงบนหนังสือพิมพ์แล้วมีเจ้าหน้าที่ไปนำจ่ายให้แก่สมาชิกตามบ้าน โดยผนึก 1 ดวงต่อ 1 ฉบับ สำหรับส่งภายในกำแพงพระนครและผนึก 2 ดวงสำหรับส่งนอกกำแพงพระนคร และการใช้แสดมภ์ดังกล่าวได้ขยายผลไปถึงการเดินส่งจดหมายแก่สมาชิกด้วย จึงนับเป็นการเริ่มกิจการไปรษณีย์ระดับท้องถิ่น (Local Post) ครั้งแรกในประเทศไทย ต่อมากิจการของหนังสือพิมพ์ “COURT” ได้ปิดกิจการลง เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2419 ทำให้การส่งจดหมายหยุดชะงักลงไปด้วย จนกระทั่งวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2423 เจ้าหมื่นเสมอใจราชได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ขอให้พระองค์ทรงจัดตั้งการไปรษณีย์ขึ้น เพื่อประโยชน์แก่ข้าราชการและราษฎรซึ่งต้องกับพระราชดำริของพระองค์ พระองค์จึงทรงส่งเจ้าหมื่นเสมอใจราชไปดูงานด้านกิจการไปรษณีย์ที่ประเทศจีนและสิงคโปร์ รวมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ฯ เป็นอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลขพระองค์แรก ใช้อาคารริมแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือปากคลองโอ่งอ่างเป็นสถานที่ทำการแห่งแรก เรียกว่า ไปรษณียาคาร เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2426 เพื่อจัดตั้งกิจการไปรษณีย์ตามอย่างในต่างประเทศ

สำหรับงานภายในได้มีการร่างประกาศเรื่องการไปรษณีย์และข้อบังคับต่าง ๆ กำหนดอัตราค่าธรรมเนียม รวมถึงจัดทำตราไปรษณียากรหรือแสตมป์ไว้ใช้งาน และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์เป็นผู้แทนจากไทยเข้าร่วมประชุมสหภาพสากลไปรษณีย์ (Universal Postal Union: UPU) และนำไทยเข้าเป็นสมาชิกสหภาพสากลไปรษณีย์จนเป็นผลสำเร็จ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2428 ทำให้กิจการไปรษณีย์ของไทยสามารถติดต่อสื่อสารกับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้ จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้กิจการไปรษณีย์ของกงสุลอังกฤษที่มีอยู่ในขณะนั้นเป็นอันต้องยุติลง ส่วนตราไปรษณียากรชุดแรกของไทยที่จัดพิมพ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2426 เรียกกันทั่วไปว่า “ชุดโสฬศ” รูปแบบของตราไปรษณียากรมีลักษณะสำหรับใช้เฉพาะภายในประเทศ คือ ไม่มีชื่อประเทศบนดวงตราไปรษณียากรใช้ตัวเลขและตัวหนังสือแบบไทยล้วน ภาพภายในเป็นภาพพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผินพระพักตร์เบื้องซ้ายภายในวงกรอบรูปไข่ ประกอบด้วย 1 โสฬศ 1 อัฐ 1 เสี้ยว ซีกหนึ่ง สลึงหนึ่ง และเฟื้องหนึ่ง ออกแบบโดย นายวิลเลียม ริดจ์เวย์ ชาวอังกฤษ จัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์วอเตอร์โลว์แอนด์ซันส์ จำกัด โดยไม่มีลายน้ำ แต่หลังจากที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของสหภาพสากลไปรษณีย์ ได้มีการติดต่อระหว่างประเทศทางไปรษณีย์มากขึ้น ตราไปรษณียากรชุดต่อมาได้พัฒนารูปแบบและรายละเอียดภายในดวงเพื่อให้เป็นไปตามข้อบังคับของสหภาพสากลไปรษณีย์ คือ มีชื่อประเทศ มีชนิดราคาต่าง ๆ เป็นตัวเลขไทย และอารบิก เพื่อให้ใช้ได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เมื่อประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงระบบเงินตราเป็นบาทและสตางค์ ทำให้รูปแบบและขนาดของตราไปรษณียากรได้ปรับปรุงให้สอดคล้องตามไปด้วย

ต่อมา ตราไปรษณียากรและการไปรษณีย์ไทยได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ โดยในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เริ่มให้มีการจัดสร้างตราไปรษณียากรเป็นที่ระลึกในวาระต่าง ๆ ขึ้น การใช้ภาพในดวงแสตมป์ยังคงเป็นภาพพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นส่วนใหญ่ ภายหลังได้มีการนำเอาภาพอื่นมาใช้เป็นรูปบนตราไปรษณียากรเพิ่มขึ้น เช่น ชุดอากาศไปรษณีย์ ภาพครุฑพ่าห์ เป็นต้น และในรัชกาลที่ 7 ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบภายในดวงตราไปรษณียากรคือ ชนิดราคาต่าง ๆ เดิมใช้ตัวอย่างภาษาอังกฤษว่า “STG” เปลี่ยนเป็น “ST” ต่อมา ในรัชกาลที่ 8 ได้มีการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย ชื่อประเทศบนดวงตราไปรษณียากรจึงเปลี่ยนจาก “สยาม” เป็น “ประเทศไทย” มาจนถึงปัจจุบัน และกิจการไปรษณีย์ไทยได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ควบคู่กับตราไปรษณียากรที่มีการออกแบบอย่างสวยงามรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทำให้มีคุณค่าน่าสะสม แม้ว่ากรมไปรษณีย์โทรเลขจะถูกแปรสภาพจากรัฐวิสาหกิจเป็นบริษัทจำกัด เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2546 โดยใช้ชื่อใหม่ว่า บริษัทไปรษณีย์ไทยจำกัดตามนโยบายรัฐบาล แต่ยังคงสถานะเป็นรัฐวิสาหกิจเช่นเดิม และได้เปลี่ยนมาสังกัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ยังคงปรับปรุงและพัฒนาการบริการให้เจริญมาโดยตลอด จนเป็นรัฐวิสาหกิจชั้นนำที่มีศักยภาพเครือข่ายระบบ และคุณภาพบริการระดับมาตรฐานสากล

บรรณานุกรม

ประวัติแสตมป์. (ม.ป.ป.). สืบค้น 4 กรกฎาคม 2561 จาก <http://www.siamstamp.com/history/>

ประวัติแสตมป์ไทย. (ม.ป.ป.). สืบค้น 4 กรกฎาคม 2561 จาก
<http://sites.google.com/site/bobstampcollection/prawati-sactmp-khxng.thiy>

ไปรษณีย์ไทย. (ม.ป.ป.). ประวัติกิจการไปรษณีย์ไทย. สืบค้น 4 กรกฎาคม 2561 จาก
www.thailandpost.co.th/un/article_list_with_detail/aboutus/85

วิวัฒนาการแสตมป์ไทย. (ม.ป.ป.). สืบค้น 4 กรกฎาคม 2561 จาก
<http://sites.google.com/site/bobstampcollection/wiwathanakar-saetwip-thiy>

สมชาย แสงเงิน. (2551). **คู่มือแสตมป์ไทยฉบับสมบูรณ์ 2551**. สืบค้น 4 กรกฎาคม 2561 จาก
www.hobbyinter.com/hobby-dw/thai-stamp-catalogue.pdf